

УДК 65.012.7

Гудковський С. Б.

ФОРМУВАННЯ УМОВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність теми та постановка проблеми. Машинобудівна галузь на даний час залишається основним сектором національної економіки, здатним при сприятливих умовах забезпечити не тільки свій розвиток, а і розвиток більшості інших галузей промислового виробництва. Значна доля підприємств галузі є конкурентоздатними і експортно-орієнтованими, характеризується відлагодженим виробничим процесом і, водночас, готовністю до сучасних техніко-технологічних, економічних і інституційних змін. Поступово виходячи з кризи, підприємства машинобудівної галузі мають гостру потребу в науковій підтримці своїх стратегічних планів, в формуванні нової моделі економічного забезпечення своєї діяльності. Актуальність проведення економічних досліджень на підприємствах пов'язано з тим, що перед ними гостро стоять проблеми покращення фінансового стану, погашення боргів, формування ринкових цін, залучення інвестицій, підвищення рівня конкурентоздатності. Актуальність наукового підходу до їх розвитку полягає, і в тому, що для галузі в цілому нереально знайти загально прийнятні, типові механізми управління розвитком, а вирішується ця проблема кожним підприємством самостійно і за своїми сценаріями [1, 2].

Проблематика економічної діяльності і стратегії розвитку машинобудівних підприємств не обділена увагою науковців і відомих вчених. Свій вклад в її розкриття внесли Бланк І. А., Василик О. Д., Іваненка В. М., Перерва П. Г., Яковлев А. І. Ними розглянуті проблеми фінансового стану підприємств, прибутковості, впливу науково-технічного процесу на розвиток машинобудування, ринкової політики, стратегічного менеджменту. Важливі результати наукового обґрунтування змін в економічному механізмі підприємств висвітлені в працях К. С. Боумана, О. С. Віханського, К. А. Волкової, Л. Д. Гітельмана, В. С. Єфремова, А. Кузнецової, Б. А. Райзберга, М. К. Старовойтової, А. А. Томпсона, Ф. Хедоурі та інших. Проблемам антикризового управління присвячені праці Г. Бірмана, Р. Брейлі, В. М. Іванова, В. В. Ковальова, В. М. Матвєєвої, Р. В. Уотермена, Е. А. Уткіна, Дж. Фіннерті, С. Шмідта та інших. Стратегія забезпечення конкурентних переваг розглянута в трудах М. Портера, Войчака А. В., Камишнікова Р. В., Ламбен Жан-Жак, Михайлика Г. В. та інших.

Але з розвитком ринкових умов господарювання та з активацією трансформаційних процесів, а також впливом глобальних тенденцій, виникають нові ситуації і дисбаланси, нові погрози і нові можливості розв'язання гострих проблем, що і має стати завданням наукових досліджень. Отже сама практика економічної діяльності підприємств стає замовником якісного наукового продукту для досягнення успіху в складному і мінливому ринковому середовищі.

Мета дослідження і опублікування його результатів полягає в визначенні проблемних напрямків економічного розвитку машинобудівних підприємств, з акцентами на фінансові складові економічної системи, податкову оптимізацію діяльності, створення умов для сталого розвитку підприємств. Згідно зазначеної мети в дослідженні розкриті завдання аналізу понятійного апарату, формування ефективної економічної політики, ситуаційної оцінки стану підприємств, рівня податкового навантаження, логіко-структурного моделювання фінансової і податкової діяльності машинобудівних підприємств. В даній статті сконцентровано увагу на завданнях розкриття економічного потенціалу підприємств та удосконалення регуляторної політики в забезпеченні їх стійкого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Підприємства машинобудівної галузі все більше адаптуються до нових умов господарювання і на цьому шляху є певні позитиви, але невирішених проблем нової економіки залишається ще досить значний ряд. Ці проблеми викликані фінансовою нестабільністю, недостатнім досвідом роботи «на ринок», необхідністю зміни методів

управління (перехід з адміністративних на економічні), не адаптованістю до нових умов ведення бізнесу. В таких випадках керівництво підприємств відслідковує недосить часто або несвоєчасно непередбачувані ситуаційні моменти, приймає «кращі рішення» або взагалі попадає в конфліктні ситуації, які потім складно розв'язати. Бізнес-практика також підтвердила, що порушення умов договору (угоди, контракту) або їх невиконання виробником призводить до втрати довіри з боку замовників та постачальників. В подальшому це створює передумови для прояву негативних наслідків: втрати ринків збуту, виникнення кризи неплатежів, збиткової діяльності, що в кінцевому підсумку впливає на конкурентоспроможність підприємства та може спричинити його банкрутство. Керівництво підприємств зараз також починає розуміти, що одним з головних шляхів вирішення проблем сталого розвитку є створення ефективної системи управління фінансовими потоками, яка дозволить максимізувати результативність обігу цих ресурсів і забезпечити їх достатній рівень для своєчасного виконання зобов'язань.

В системі фінансових потоків є обов'язкова частина – податкові відрахування. Від розробки та впровадження ефективних методів управління економічною діяльністю та фінансовими потоками залежить не тільки ритмічність забезпечення виробничого процесу, але і підвищення інвестиційно-інноваційної активності підприємства та організацій, що з ним тісно пов'язані. Для підвищення ефективності управління грошовими потоками на підприємствах галузі машинобудування, у яких нерідко трапляються випадки неплатоспроможності або систематично відбувається накопичення кредиторської заборгованості, необхідно удосконалювати апарат управління та організацію контролю економічним станом підприємства. Головним завданням такого управління є підвищення інтенсивності та збалансованості обігу коштів, оптимізація їх кількісного та вартісного складу і отримання на цій основі максимальних фінансово-економічних результатів. Під час формування стратегії діяльності суб'єкта господарювання на сучасному етапі його розвитку виникає необхідність у розробці нової економічної моделі господарської діяльності та перебудови організаційної структури управління, в т. ч. контрольної служби за фінансами, наділенні її відповідними функціональними обов'язками.

Для побудови ефективної системи управління фінансовими і в цілому економічними ресурсами машинобудівного підприємства доцільно враховувати наступні вимоги [1]:

- існування причинно-наслідкових зв'язків між елементами системи;
- динамічність, здатність до зміни якісного стану;
- відбір параметрів, вплив на які дає можливість позитивно змінити провадження економічного процесу.

Схематичне відображення системи управління економічними ресурсами машинобудівного підприємства показано на рис. 1.

Рис. 1. Основні блоки системи управління економічними ресурсами на підприємстві

Вищий рівень керівництва підприємства формує стратегію, здійснює контроль та приймає участь в регулюванні фінансово-економічної діяльності [2]. Регулювання відбувається в трьох формах: самофінансування, кредитування та державне фінансування. В першу чергу важливо розглянути форму самофінансування. Воно базується на використанні власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, а при їх нестачі – на використанні кредитних ресурсів або позикових коштів, в тому числі у формі випуску цінних паперів. Самофінансування посідає центральне місце у фінансовій діяльності підприємства тому, що є базою економічного зростання, і визначається основними параметрами позикової, дивідендної та амортизаційної політики підприємства. Самофінансування суб'єкта господарювання за змістом означає фінансування його діяльності за рахунок створених під час господарської діяльності власних коштів. Обсяг та джерела внутрішнього фінансування визначаються політикою самофінансування підприємства і ця політика має стратегічне значення. Цілі та джерела самофінансування представлені на рис. 2.

Рис. 2. Цілі та джерела самофінансування підприємства

Ринкові умови господарювання породжують об'єктивну необхідність використання суб'єктами підприємницької діяльності позичених фінансових ресурсів поряд із власними коштами, які є у їх розпорядженні, тобто поряд зі статутними, резервними, амортизаційними і іншими фондами цільового призначення. Кредитування є спосіб фінансового забезпечення відтворювального процесу за рахунок позик банку, що надаються на умовах терміновості, платності і зворотності [3]. Використання різних форм кредитування підприємства дозволяє забезпечити фінансові потреби та прискорити рух грошових та матеріальних ресурсів. Державне фінансування здійснюється в основному на безповоротній основі за рахунок коштів бюджетних і позабюджетних централізованих фондів шляхом надання субсидій підприємству.

На практиці перераховані форми регулювання фінансових ресурсів та їх кругообігу застосовуються одночасно. Таким чином, фінансові ресурси охоплюють всі стадії відтворювального процесу (виробництво, обмін, розподіл, споживання) і чинять вплив на всі його складові. Разом з тим, в фінансовому регулюванні діє складний, відносно відокремлений, сектор управління зобов'язаннями, в т. ч. і перед бюджетом. Тому є необхідність виділяти і окремо досліджувати податкову складову загального економічного механізму підприємства.

Податкова система представляє собою багатофункціональний складний механізм, який регламентує питання, зокрема:

- базу оподаткування;
- права та обов'язки платників податків і органів податкової служби;
- види податкових пільг і права користування ними;
- дотримання вимог податкового законодавства і відповідальність за його порушення;
- врахування протиріч інтересів держави і платника податків, вирішення конфліктів.

Українська система оподаткування до набуття чинності Податкового кодексу була однією з найбільш складних і найменш ефективних не тільки серед країн європейського регіону, а й в світі. Це регулярно підтверджували міжнародні рейтинги, дослідження вітчизняних науковців, а також оцінки інвесторів, що працюють в Україні. За даними дослідження, звичайне українське підприємство протягом року робило 147 податкових платежів, що є найгіршим показником у світі – 183 місце. Для порівняння: у Росії компанія здійснювала 11 платежів, у Польщі – 40, у Чехії – 12, у Білорусії – 107, у Грузії – 18, у США – 10, у Франції – 7, у Китаї – 7 [4]. З впровадженням в дію Податкового кодексу значна частина податків та внесків в Україні пов'язана з непрямим оподаткуванням. Податкове навантаження на діяльність підприємств також збільшує: плата за ліцензії, патенти, окремі дозволи, реєстраційний збір за проведення державної реєстрації, єдиний внесок на загальнообов'язкове соціальне страхування, пряме оподаткування прибутку (доходів), державне мито, єдиний збір, що справляється на Державному кордоні, збір до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інше.

Управління фінансами, зобов'язаннями, виплатами є трудомісткий процес: тільки виконання обов'язкових податкових процедур щорічно забирає у підприємців за різними джерелами від 528 до 736 робочих годин – 141 (175) місце в рейтингу країн. Для порівняння: у Росії аналогічні витрати становлять 320 годин, у Польщі – 395 годин, у Грузії – 387 годин, у США – 187 годин, у Франції – 132 години, у Китаї – 504 години. Майже половина витраченого часу українськими підприємствами йде на облік, нарахування, сплату податків (внесків) та складання податкової звітності.

В такій ситуації все більшого значення набуває завдання розвитку податкового менеджменту. Податковий менеджмент – це процес управління сукупністю норм і правил, що регламентують податкову поведінку суб'єкта господарювання, а також відповідальність за їх порушення [5]. Такий менеджмент тісно пов'язаний з податковою політикою і разом з адмініструванням податків, є механізмом її втілення. Його розділяють на державний, корпоративний і персональний, кожний з зазначених видів має свої специфічні завдання.

Персональний податковий менеджмент реалізується через окремі елементи, які в свою чергу є самостійними податковими заходами, в тому числі такими, як: економічний аналіз; планування; прогнозування; внутрішня і зовнішня координація; ризик – менеджмент; засоби адаптаційного характеру; контроль; оптимізаційне регулювання; оперативна робота; інформаційне забезпечення.

Податковий менеджмент чітко проявляється у податковому плануванні. Для правильної постановки задач податкового планування можна провести моделювання податкового процесу, який дає змогу певним чином відобразити податкову діяльність підприємства. Моделювання податкового процесу – є метод логічного аналізу та підготовки управлінських рішень на основі оцінки можливого стану оподаткування підприємницької діяльності та шляхом врахування системної динаміки економічних показників підприємства. В моделюванні податкового процесу враховується галузева специфіка, оскільки кожна галузь має свої особливості в оподаткуванні. Моделювання податкових процесів повинно базуватися на обґрунтованих моделях соціально-економічного стану як галузі господарювання, так і окремого підприємства. Об'єктом управління оподаткуванням підприємства та його моделювання можна вибрати податкове навантаження. Все вищесказане можна відобразити в наступній схемі (рис.3).

Податкове планування має функціональний характер. Але це тільки частина спектру функцій податкової діяльності. До цього спектру входять: фіскальна, розподільча та регулююча функція. Треба відмітити, що деякі вчені виділяють стимулюючу функцію податків. Однак, ми вважаємо, що податкове стимулювання – один із наслідкових ефектів розподільчо-регулюючого впливу податків на економічну діяльність, а тому стимулюючу дію оподаткування слід розглядати як підфункцію регулюючої функції. Наведемо аргументи на підтримку такого погляду.

Рис. 3. Складові частини організації податкової діяльності

По-перше, сам термін «регулювати» означає вносити певний порядок в якусь діяльність, спрямовувати розвиток чи впроваджувати зміну існуючого порядку для задоволення поставлених цілей або задач. Керуючись таким тлумаченням, вважаємо, що «регулювання» поєднує в собі стимулювання, заохочення, прискорення, посилення, спонукання до дії чи до певних змін процесів, явищ, і реверсний вплив – сповільнення, послаблення, обмеження.

По-друге, заперечення стимулюючої здатності або, навпаки, виділення самостійної стимулюючої функції податків значною мірою зумовлені психологічними факторами. Так, депресивність вітчизняної системи оподаткування щодо підприємницької та інвестиційної активності породжує заперечення будь-якої стимулюючої дії податків взагалі.

По-третє, говорити про виконання податками окремої стимулюючої функції недоречно ще й через те, що конкретні заходи податкової політики впливають на економіку опосередковано, через процеси розподілу і перерозподілу вартісних пропорцій валового національного продукту. Тому між застосуванням форм податкового заохочення платників податків та проявом результатів їх впливу минає певний час. Інколи внаслідок наявності останнього, економічна ситуація змінюється настільки, що податкове стимулювання не лише втрачає доцільність, а й може стати деструктивним фактором.

Із з'ясування сутності податків та єдності їх функцій впливає важливий у теоретичному плані висновок про те, що специфічне суспільне призначення податків знаходить своє вираження не в існуванні кожної функції окремо, а лише в їх єдності. Так, дійсно, функції

податків взаємопов'язані. Ріст податкових надходжень до бюджету, тобто реалізація фіскальної функції, створює матеріальну можливість для зміцнення економічної ролі держави, тобто економічної функції податків. У той же час досягнуте в результаті економічного регулювання прискорення розвитку і росту дохідності виробництва дозволяє державі отримати більше коштів. Це означає, що регулююча економічна функція податків сприяє здійсненню фіскальної та зміцнює її.

Проблема впливу податків на економіку на макрорівні має інституційне забезпечення для кількісного вимірювання, а на рівні підприємств такий вимір впливу потребує спеціального поглибленого аналізу, оскільки окремі економічні процеси не ізольовані, вони постійно взаємодіють і виникає потреба відшукувати інтегральні показники такого впливу. Серед них, на наш погляд, пріоритетно треба виділити: фінансову стійкість; ліквідність; гудвіл; інвестиційну привабливість; конкурентоздатність.

Слушна думка, що кінцевий вплив податків припадає не на підприємства (як посередники в соціально-економічному процесі), а на людей, кінцевих споживачів. Є також впевненість, що з викликаних оподаткуванням негативних ефектів найбільш значимим проявляє себе ухилення від нарахування та сплати податків. В зарубіжних дослідженнях оподаткування як об'єкт дослідження менше викликає інтерес науковців, ніж його соціально-економічний вплив. Це можна зрозуміти і пояснити, оскільки «невідоме починається там і тоді, де і коли податки викликають різні і мінливі ефекти, виникають впливи тих чи інших форм і режимів оподаткування на економічну систему та соціальну сферу [6].

Україна, впродовж свого існування, постійно приймає міжнародні договори щодо ліквідації подвійного оподаткування. Але недоліків в системі бракує: нормативна нестабільність, розбіжність в визначенні обсягу доходів, підсилення навантаження на судову систему в зв'язку з зростаючим масивом податкових конфліктів, ускладнене і громіздке адміністрування податків, порушення головного соціального принципу справедливості податкової системи – перерозподілу доходів від багатих до бідних, низький рівень податкової культури, нерациональна система податкових пільг. В цілому з різних джерел інформації визначилось більше 40 кардинальних і принципових недоліків податкової системи, в т. ч. більше третини з них можна віднести до складу завдань державної політики. Отже з таких комплексних завдань – податкова реформа є тільки частиною в складних реформаційних процесах: фінансової системи, пенсійної, ринкових перетворень, галузевих стратегій, і в першу чергу, реформи промисловості машинобудівної галузі. Орієнтирами реформ є соціальні потреби і норми, інноваційна політика розвитку України, раціональне природокористування, конкурентоздатність національної економіки на світовому ринку.

На рівні підприємств реформаційні заходи потрібні щодо нарахувань податків на прибуток і врегулювання розходжень в законах, стандартах бухгалтерського обліку, оптимізації структури доходів і витрат, вирівнювання податкового навантаження, удосконалення порядку амортизації, впровадження інвестиційно-інноваційного податкового кредиту, особливо при інноваціях з проблем енергобезпеки і проривних технологій.

В системі адміністрування податків для підприємств є важливі завдання з питань доступу до податкових інформаційних ресурсів на регіональному рівні, створення простого і зрозумілого порядку щодо заповнення форм декларацій, захисту інтересів і прав платників податків, використання нових підходів при здійсненні контрольних-перевірочних робіт. Ключове значення в паритеті «адміністратор податкової системи – платник податків» – треба придати «встановленню відповідальності адміністратора і посадових осіб за порушення законних прав платника податків і впровадження механізмів обов'язкового повернення причинених збитків останньому» [7].

Отже, розглядаючи проблему формування умов для ефективної економічної роботи машинобудівних підприємств, слід поглиблено вивчити і реформувати цілий комплекс управлінських функцій і технологій ведення бізнесу. До цього комплексу входить фінансова

та податкова системи, економічна аналітика, інноваційна політика та стратегічне планування. І все це разом пов'язано з виробничим і комерційним процесом, які потребують подальшого розвитку менеджменту і відповідного інформаційного забезпечення.

ВИСНОВКИ

На даний час фінансово-економічний стан машинобудівних підприємств здебільшого незадовільний, що підтверджується тим, що в галузі є значна доля збиткових підприємств. Тому в дослідженні визначено головним завданням в економічній політиці підприємств формування відлагодженої системної моделі збалансованого управління фінансами, податками, витратами і інвестиціями.

На рівні логічного обґрунтування доведено, що існує залежність і взаємообумовленість таких характеристик підприємства і його зовнішнього середовища, як «фінансовий стан, інвестиційний клімат, ринкова стратегія і процес розвитку підприємства». Головним завданням розвитку машинобудівного підприємства визначено розробку і впровадження інноваційної стратегії, яка є запорукою ринкових успіхів. В цю стратегію рекомендовано включити науково-технічні новації та організаційно-економічні механізми, в тому числі систему управління податковою діяльністю.

З'ясовано, що податкова система має значний вплив на економіку і суспільство в цілому і на фінансово-економічний стан на кожному підприємстві. Визначено, що цей вплив є багатоаспектним і проявляє себе в капіталізації прибутків, перекладанні «податкового тягаря» на споживача, зміні вартості основних фондів, рівні заробітної плати. Запровадження будь-яких нових податків здійснює розбаланс цін на ринку. Тому можна стверджувати, що вплив податкової системи на економіку знаходиться в теоретичному аспекті законів рівноваги, а на практиці податковий вплив змушує споживачів відшукувати заміщуючі товари, а само підприємство – формувати стратегію зменшення собівартості продукції. Таким чином в податковій системі фіскальна функція зменшує свою роль, а регуляторна підвищує, що особливо значимо для вирішення проблеми науково-технічного і економічного розвитку підприємства.

Визначено, що серед різновидів фінансово-економічної діяльності підприємств податкова діяльність є найбільш конфліктною. Найбільший відсоток конфліктів виникає в результаті планування і виконання відповідних зобов'язань перед бюджетом. В дослідженні сформована позиція, згідно якої орієнтирами реформ мають бути соціальні потреби і норми, інноваційна політика розвитку підприємств, забезпечення конкурентоздатності продукції машинобудування на вітчизняних і зарубіжних ринках, раціональне природокористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла О. Г. *Фінанси підприємств: навч. посіб.* / О. Г. Біла – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 383 с.
2. Малів З. О. *Економіка підприємства : Навч. посіб / З. О. Малів, І. М. Луцький. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 580 с.*
3. Слав'юк Р. А. *Фінанси підприємств: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Р. А. Слав'юк. Національний банк України; Університет банківської справи. – К. : УБС НБУ, 2007. – 550с. – ISBN 978-966-484-009-2.*
4. Молдован О. *Податки і збори: менше не завжди краще. / О. Молдован. Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2010.*
5. *Магістерська програма «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу» [Текст] : навч.-метод. комплекс / М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; [кер. авт. кол. А. М. Поддєрьогін ; уклад. Н. Д. Бабяк, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Р. І. Заворотній та ін.]. – К. : КНЕУ, 2008. – 536 с.*
6. Бечко П. К. *Податковий менеджмент [Текст] : навчальний посібник / П. К. Бечко, Н. В. Луса ; Мін-во освіти і науки України, Мін-во аграрної політики України, Уманський держ. аграрний ун-т. – К. : ЦУЛ, 2009. – 288 с.*
7. Соколовська А. М. *Основи теорії податків : навч. посібник / А. М. Соколовська. – К. : Кондор, 2010. – 326 с.*